

ДИНАМІКА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ

МАРІЯ ГНАТИШИН,

аспірант факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті визначено суть процесу лібералізації світової торгівлі та проаналізовано його динаміку на основі даних СОТ, МВФ та ОЕСР. Розглядаються наслідки торговельної лібералізації для груп країн з різним рівнем розвитку. Результати аналізу можуть бути використані як основа для дослідження взаємовпливу торгівлі та інших економічних і неекономічних показників.

Ключові слова: світова торгівля, лібералізація торгівлі, протекціонізм, порівняльна перевага; країни, що розвиваються.

Постановка проблеми. Тенденції світової торгівлі в останні кілька десятиліть характеризуються зростаючим товарооборотом між країнами, однак в останні роки відбувся спад торговельної активності країн унаслідок фінансової кризи, який, за прогнозами МВФ, СОТ та інших міжнародних фінансових організацій, є явищем тимчасовим. Лібералізаційні процеси в міжнародній торгівлі мають вплив не тільки на обсяги товарообороту, але й на функціонування економіки загалом, на екологію, культуру, суспільний лад тощо. Для світу в цілому вільна торгівля сприяє досягненню найвищого рівня продуктивності та доходу, а також дає можливість кожній країні досягти вищого рівня виробництва та споживання. Участь країн у міжнародній торгівлі є однією з характеристик їхнього економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти світової торгівлі висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних економістів, документах міжнародних організацій. Основними рушійними силами та ідеологами лібералізації торгівлі у світі виступають такі міжнародні фінансові організації, як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), які прагнуть забезпечити вільне переміщення капіталу в світі, та Світовий банк, який має на меті допомагати країнам, що розвиваються, у переході до вільного ринку та управляти їхньою інтеграцією у світову економіку. Головне завдання Світового банку - сприяти сталому економічному зростанню та зменшенню бідності в країнах, що розвиваються. Для досягнення цих цілей Світовий банк вважає пріоритетним структурним перетворенням серед інших (приватизація, реформа освіти й охорони здоров'я, інвестиції в інфраструктуру) лібералізацію торгівлі. Світовий банк тісно пов'язаний із Міжнародним валютним фондом організаційно й за цілями діяльності.

СОТ створена з метою розробки систем правових норм міжнародної торгівлі та їх підтримки. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ (ГАТТ), початок дії - 1948 р., останній раунд - 1993 р.), на основі якої було створено СОТ, за 47 років досягла значних успіхів у

лібералізації торгівлі. Саме тільки зниження тарифів допомогло забезпечити темпи зростання торгівлі близько 8 % щороку протягом 1950-х-1960-х років, а темпи зростання торгівлі перевищили темпи зростання виробництва.

Питаннями лібералізації міжнародної торгівлі займаються також ЮНКТАД, ПРООН, Міжнародний центр торгівлі, Всесвітня митна організація та низка неурядових організацій. У більшості міжнародних угод прямо чи опосередковано присутня торгівля: або як вид міжнародної діяльності, або як засіб регулювання міжнародних економічних відносин, або як спосіб мотивації досягнення інших цілей.

Різними аспектами лібералізації світової торгівлі займаються українські вчені-економісти А. Філіпенко, Т. Циганкова, М. Мальський, В. Будкін, О. Веклич, С. Писаренко, І. Наслідник та ін. Загалом учені розглядають її як позитивне явище. Однак на думку російського науковця В. Попова [1], зовсім не очевидно, що вільна торгівля й скасування всіх торговельних бар'єрів призводить до збільшення обсягів міжнародної торгівлі. Питаннями впливу торговельної політики та лібералізації торгівлі на довілля займаються П. Рао, Б. Коупленд, С. Тейлор, С. Шафаеддін. Останній аналізує вплив торговельної лібералізації на економіку ряду країн, що розвиваються, зокрема в праці "Лібералізація торгівлі та економічні реформи в країнах, що розвиваються: структурні зміни чи деіндустріалізація?" [8].

Метою роботи є аналіз динаміки та встановлення основних тенденцій лібералізаційних процесів у світовій торгівлі загалом, а також за регіонами, групами країн та за основними галузями.

Виклад основного матеріалу. Процесом лібералізації зовнішньої торгівлі прийнято називати зменшення кількості та рівня обмежень у зовнішній торгівлі як порівняно з початковою точкою обґрунтованого протекціонізму, так і загалом. І навпаки, їх збільшення як до межі обґрунтованого протекціонізму, так і вище неї свідчить про посилення протекціоністських тенденцій у зовнішньоторговельній політиці держави. Кожна країна для регулювання зовнішньої торгівлі (експортних та

імпортних потоків товарів і послуг) застосовує певну кількість торговельних обмежень - як тарифних, так і нетарифних [3]. Лібералізація торгівлі сприяє кращому використанню як людських, так і природних ресурсів, а також полегшує доступ до капіталу. Це може допомогти підвищити ефективність виробництва й споживання, підвищення конкуренції сприятиме інноваціям у сфері технологій та управління, збільшиться притік закордонних інвестицій, усе це сприятиме економічному зростанню. Однак такі зміни не відбуваються автоматично при переході до вільної торгівлі. Лібералізація торгівлі тільки надає нові можливості для економічного розвитку.

На поточному етапі розвитку світової економіки відбувається збільшення обсягів міжнародної торгівлі, яке навіть перевищує обсяги зростання світового виробництва. Такими високими темпами світова торгівля розвивається з другої половини ХХ століття. До постійного зростання обсягів міжнародної торгівлі спричинилися такі фактори: розвиток міжнародного поділу праці й інтернаціоналізація виробництва; науково-технічна революція, яка сприяла оновленню основного капіталу, створенню нових галузей економіки, що прискорило реконструкцію старих; активна діяльність транснаціональних корпорацій на світовому ринку; регулювання (лібераліза-

ція) міжнародної торгівлі в межах системи ГАТТ-СОТ; лібералізація міжнародної торгівлі, утворення вільних економічних зон; розвиток торговельно-економічної інтеграції: усунення регіональних бар'єрів, формування спільних ринків, зон вільної торгівлі; здобуття політичної незалежності колишніми колоніальними країнами, виділення нових індустріальних країн [2]. Вагомим чинником, що сприяв цьому процесу було зниження тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі й участь у глобальних торгових угодах у рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ). У рамках самого тільки Уругвайського раунду торговельних переговорів (1986-93 рр.) у рамках ГАТТ було знижено тарифи на 200 мільярдів доларів на рік [7].

Однак останніми роками внаслідок світової фінансової кризи спостерігався деякий спад у зростанні обсягів світової торгівлі товарами, як і в обсягах світового товарного виробництва, що можемо бачити на прикладі даних таблиці 1 про обсяги світового товарного експорту і світового виробництва товарів. У плані торгівлі найбільше постраждала гірничо-видобувна та паливна промисловість. Згідно з підрахунками *OECD* [6], найбільший спад обсягів міжнародної торгівлі відбувся 2009 року, коли зміна обсягів експорту країн-членів *OECD* порівняно з попереднім роком сягнула 12,8 %, а імпорту - 13,3 %.

Таблиця 1. - Зростання обсягів світового товарного експорту та виробництва протягом 2008-2009 років (щорічна відсоткова зміна) [5]

	2000-08	2006	2007	2008
Світовий товарний експорт	5,0	8,5	6,0	1,5
Сільськогосподарська продукція	4,0	6,0	5,0	2,5
Паливо та продукція гірничо-видобувної промисловості	3,0	4,0	3,5	0,5
Товари обробної промисловості	6,0	10,5	7,5	2,0
Світове товарне виробництво	2,5	4,0	1,5	-0,5
Сільське господарство	2,5	1,5	2,5	3,0
Гірничо-видобувна галузь	1,5	1,0	0,0	1,0
Обробна промисловість	2,5	5,5	1,5	-1,5
ВВП світу	3,0	3,5	3,5	1,5

Якщо розглядати динаміку обсягів торгівлі (торгівлі товарами) по країнах і регіонах, то, згідно з даними СОТ за 2000-2008 роки, найбільшим щорічним зрос-

танням експорту характеризувалися країни Азії, найбільший щорічний приріст імпорту протягом цього ж періоду - у країнах СНД (табл. 2).

Таблиця 2. - Зростання обсягів світової торгівлі товарами за регіонами, 2000-2008 роки (щорічна відсоткова зміна) [5]

Експорт				Імпорт		
2000-08	2007	2008		2000-08	2007	2008
5,0	6,0	1,5	Світ	5,0	6,0	1,5
2,5	5,0	1,5	Північна Америка	3,0	2,0	-2,5
5,5	3,5	0,5	Південна і Центральна Америка	8,5	17,5	13,5
3,5	4,0	0,0	Європа	3,0	4,0	-1,5
7,5	7,5	2,5	Співдружність незалежних держав (СНД)	17,0	20,0	16,5
10,0	11,5	5,5	Азія	8,0	8,0	4,5

У світовій торгівлі переважна частка належить розвинутим країнам. На неї припадає 2/3 світового обсягу експорту й стільки ж імпорту. Відповідно на країни, що розвиваються, припадає близько 1/3 експорту та імпорту. Трійку

лідерів в обсягах міжнародної торгівлі становлять Німеччина, Китай та США [5]. Причому за обсягами імпорту з великим відривом лідирують США - 2169,5 млрд доларів, що становить 13,2 % від загальносвітового імпорту.

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.

Як можемо бачити з діаграми (рис. 1), найбільшу частку у світовому товарному експорті має Європа. Це можна пояснити великими обсягами внутрірегіональної торгівлі в цьому регіоні, що складає 4695 млрд доларів. Частка регіональної торгівлі в загаль-

ному товарному експорті Європи складає 72,8 %. Однак, якщо не враховувати внутрішньорегіональної торгівлі, найбільшим експортером є країни Азії, які більшість своїх товарів експортують до Європи та США.

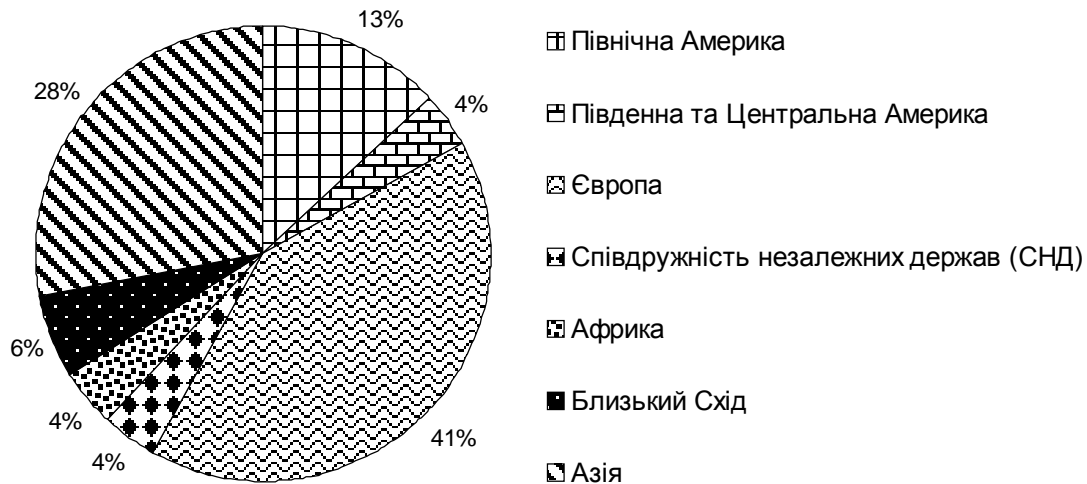

Рис. 1. Частка регіональних торгових потоків у світовому товарному експорті [5].

Тенденції світової торгівлі в останні кілька десятиліть добре видно на графіку (рис. 2). Загалом тенденції однакові як для країн, що розвиваються, так і для розвинутих країн. Після тривалого зростання бачимо зменшення обсягів експорту в 2009 році як наслідок світової фінансової кризи. Майже протягом усього пред-

ставленого на графіку періоду в країнах, що розвиваються, спостерігалися вищі відсоткові темпи зростання експорту, ніж у розвинутих країнах, чому причиною є значно менший обсяг експорту країн, що розвиваються. Однак розрив в обсягах зовнішньої торгівлі розвинутих країн і країн, що розвиваються, збільшується.

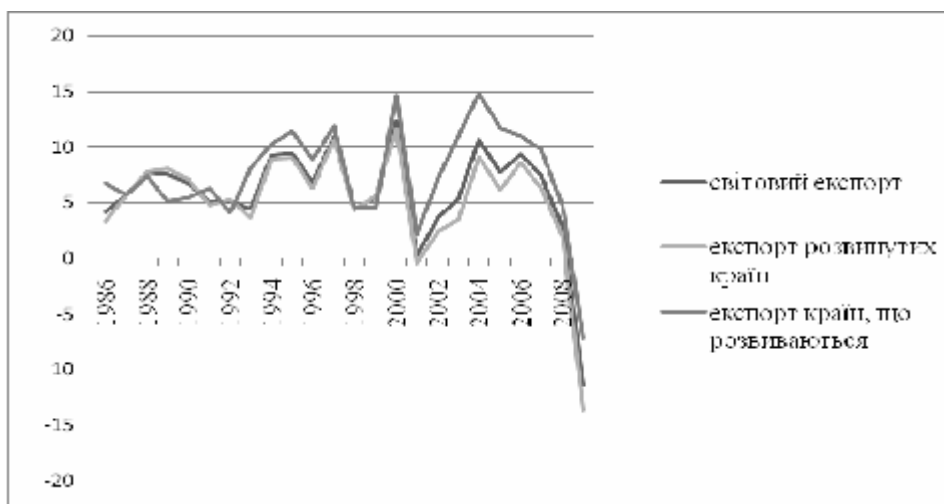

Рис. 2. Річна відсоткова зміна обсягів експорту світу, розвинутих країн та країн, що розвиваються [11].

Згідно з інформацією СОР [9], існує чіткий зв'язок між більш вільною торгівлею й економічним зростанням. Причини такого зв'язку пояснюються економічною теорією. Усі країни, навіть найбідніші, мають ресурси (людські, природні, виробничі, фінансові), які можна застосовувати для виробництва товарів і послуг для вітчизняного чи зарубіжних ринків. Використовуючи свою порівняльну перевагу у виробництві певного товару, країни можуть потім обміняти його на інші необхідні товари, випущені в інших країнах. Тобто, ліберальна торгова політика забезпечує

вільний потік товарів і послуг, що, у свою чергу, посилює конкуренцію, сприяє інноваціям та допомагає досягти успіху. Але переваги в торгівлі не постійні. Конкурентоспроможність у певній галузі чи виробництві певного продукту може змінюватися для фірм, коли змінюється ринок чи запроваджуються нові технології. У такому випадку заохочується поступова адаптація в порівняно безболісний спосіб. Виробники можуть зосередитися на виробництві нових товарів, знайти нову нішу в поточній галузі виробництва чи взагалі змінити галузь.

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.

Таких поглядів у своїй діяльності дотримується СОТ. Однак, згідно з правилами СОТ, у деяких окремих випадках уряди все ж мають право обмежувати торгівлю: дозвіл застосовувати торговельні обмеження для досягнення неекономічних цілей (наприклад, захист навколишнього середовища), обмеження торгівлі для забезпечення справедливої конкуренції (антидемпінг тощо) і деякі випадки, коли дозволяється застосовувати обмеження з економічних причин.

Ситуація у сфері лібералізації торгівлі не така однозначна з погляду країн, що розвиваються. Без сумніву, лібералізація торгівлі необхідна, коли промисловість досягає певного рівня зрілості й за умови, що впроваджується вона вибірково й поступово. Однак якщо йти за рекомендаціями Вашингтонського консенсусу, то така лібералізація радше призведе до занепаду існуючого виробництва, яке перебуває на стадії зародження, і не обов'язково сприятиме виникненню нового. Можливо, причиною того є часовий лаг між лібералізацією торгівлі й розвитком нових ефективних галузей виробництва. Однак тривалість цього лага невизначена. У будь-якому випадку більш імовірно, що будь-яка нова галузь буде мати статичну, а не динамічну порівняльну перевагу. Для країн із низьким рівнем доходу це означатиме, що вони будуть приречені на виробництво й експорт сировинних товарів, займатимуться простою обробкою чи складанням або ж іншими трудомісткими видами виробництва з відсутністю шляхів до поступу [8].

Незважаючи на значну лібералізацію торгівлі, виробництво найменш розвинутих країн, у яких проживає близько 12 % населення світу, склало в 2005 році тільки 0,95 % світового. У 2008 році їхня частка складала 0,5 % світового експорту й 0,7 % світового імпорту [4]. Тому вказані країни наголошують на необхідності більш поступової, краще спланованої лібералізації торгівлі, що враховує особливості кожної з них і сприяє поставленим цілям розвитку.

С. Шафаеддін [8], аналізуючи вплив торговельної лібералізації на економіку ряду країн, що розвиваються (до таких країн автор не відносить країни з перехідною економікою), спостеріг, що в 40 % вибраних країн спостерігалася стрімке збільшення експорту промислових товарів. Однак тільки в меншості цих країн стрімке збільшення експорту супроводжувалося швидким розширенням промислових потужностей та модернізацією виробничої бази. Це переважно східноазійські країни, у яких уже на початку 1980-х років, не кажучи вже про початок 1990-х, була суттєва виробнича база та значні можливості в галузі експорту промислових товарів.

На противагу цьому в більшості країн, переважно Африки і Латинської Америки, зростання експорту промислових товарів було незначним і структура ВВП не змінилася на користь промислового сектора. Більше того, в половині з досліджуваних країн відбулася деіндустріалізація. Це переважно країни з низьким рівнем доходів, більш уразливі для лібералізації. Однак у певній кількості цих країн, зокрема в Чилі та Аргентині, спостерігався високий рівень промислового експорту. У Бразилії не було досягнуто збільшення експорту й відбулась значна деіндустріалізація. Важливо, що у випадку Мексики, де експорт виріс дуже швидко, збільшення промислового експорту не супроводжувалося збільшенням доданої ринкової вартості.

Повільне зростання експорту й деіндустріалізація також супроводжувалися збільшенням чутливості економіки до зовнішніх факторів, особливо в промисловому секторі. По суті, у Латинській Америці розширення

експорту відбулося переважно в сировинних галузях і трудомістких етапах виробництва продукції. Виробництво, яке було успішним протягом періоду імпортозаміщення, зберегло високі темпи зростання, експорту та інвестицій. Отже, виробництво, яке було майже зрілим на момент впровадження лібералізації, як вважає С. Шафаеддін, виграло від таких реформ, ставши більш ефективним під тиском конкуренції. Прикладом може слугувати авіакосмічна галузь Бразилії. З іншого боку, ті галузі, що були на стадії зародження, постраждали від жорсткої конкуренції.

На думку В. Попова [1], частку міжнародної торгівлі у ВВП найшвидше збільшили в основному ті країни, які демонстрували найвищі темпи росту й мали вищу частку інвестицій у ВВП, а не ті, які запроваджували вільну торгівлю. Існує досить значна кореляція між темпами росту й збільшенням частки експорту у ВВП, як і між часткою інвестицій у ВВП і часткою експорту у ВВП, але такої кореляції не існує між рівнем мита та збільшенням частки експорту у ВВП.

Висновки

Зростаючий товарооборот між країнами світу (якщо не враховувати теперішнього спаду торговельної активності країн унаслідок фінансової кризи, який, за прогнозами МВФ, СОТ та інших організацій, є явищем тимчасовим) спричинений, крім іншого, процесом лібералізації торгівлі. Обсяг міжнародної торгівлі різниться залежно від обраного регіону та галузі виробництва. Унаслідок регіональної інтеграції значно зросла роль внутрішньорегіональної торгівлі, обсяг якої для Європи становить 4695 млрд доларів. Загалом за обсягами міжнародної торгівлі лідирують розвинуті країни, однак Китай, який, за поділом МВФ, належить до країн, що розвиваються, займає місце в трійці лідерів за обсягами міжнародної торгівлі товарами. Лібералізація на сьогодні є провідною тенденцією світової торгівлі. На основі аналізу наукових праць можемо зробити висновок, що загалом процес лібералізації торгівлі більш вигідний для розвинутих країн, тоді як для країн, що розвиваються, ситуація не така однозначна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попов В. Больше протекционизма! Торговли! Роста! / В. Попов // Политический журнал. - 2006. - № 15 (110)/24. - С. 4-5.
2. Світова економіка / [А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О. О. Веклич та ін.]. - К. : Либідь, 2002. - 582 с.
3. Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля / Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашенко, Т. В. Кальченко. - К. : КНЕУ, 2001. - 488 с.
4. Declaration of the Least Developed Countries Ministerial Meeting at UNCTAD XII / Twelfth session of United Nations Conference on Trade and Development. - Accra, Ghana, 2008. - 7 p.
5. International Trade Statistics 2009 / WTO [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its09_toc_e.htm.
6. OECD Economic Outlook No. 86 database [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.oecd.org/document/61/0,3343,en_2649_34573_2483901_1_1_1_1,00.html.
7. Rao P. K. The World Trade Organization and the Environment / P. K. Rao. - Palgrave Macmillan (UK), 2000. - 185 p.
8. Shafaeddin S. M. Trade liberalization and economic reform in developing countries: structural change or de-industrialization? / S. M. Shafaeddin // UNCTAD Discussion Papers. - UNCTAD/OSG/DP/2005/3. - 2005. - 27 p.
9. Understanding the WTO. The case for open trade [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.wto.org>.
10. World Economic Outlook Database / International Monetary Fund. - October, 2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.imf.org>.

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.

М. Hnatyshyn

WORLD TRADE LIBERALIZATION PROCESS DYNAMICS

The essence of the process of world trade liberalization is outlined in the article and its dynamics are analyzed based on the WTO, IMF and OECD data. The consequences of trade liberalization for groups of countries with different levels of development are considered. The results of conducted analysis can be used as a basis for studies concerning interplay of trade and other economic and non-economic indicators.

Key words: world trade, trade liberalization, protectionism, comparative advantage, developing countries.

© М. Гнатишин

Надійшла до редакції 26.02.2010

УДК 336.143.2

**НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**

ТЕТЯНА СМІРНОВА,

кандидат економічних наук, старший викладач

ПАВЛО ІЛЬЧУК,

кандидат економічних наук, доцент

ОЛЕКСАНДРА ВІВЧАР,

кандидат економічних наук, доцент

ПЕТРО ВІБЛИЙ,

старший викладач

Усі - кафедра фінансів Національного університету "Львівська політехніка"

У статті обґрунтовано основні завдання та проблеми у формуванні доходів, їх використання органами місцевого самоврядування і запропоновано напрями їх вирішення. Досліджено фінансову децентралізацію, податковий потенціал регіонів України. Розкрито поняття самостійності місцевих бюджетів.

Ключові слова: місцеві доходи, місцеві видатки, міжбюджетні відносини, фінансова децентралізація, органи місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування доходів місцевих бюджетів і використання їхніх коштів зростає у зв'язку зі змінами, які стосуються місцевого самоврядування та в найближчому майбутньому можуть бути внесені до Конституції України. Треба наголосити, що в сучасній Україні нарізла необхідність справжньої, а не декларативної фінансової децентралізації для більш повного та ефективного задоволення потреб населення в кожному регіоні. Без бюджетної самостійності місцевих органів влади з її численними складовими й урахування податкового потенціалу кожного регіону побудова й розвиток ефективною та дієвою бюджетної системи України може відкладатися на невизначений час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблема місцевих бюджетів обговорюється останнім часом доволі активно. У нау-

кових працях В. Д. Базилевича, О. Д. Василика, О. П. Кириленко, В. І. Кравченка, І. О. Луніної, К. В. Павлюк, Ю. В. Пасічника та інших значна увага приділена процесам формування коштів місцевих бюджетів та напрямкам використання цих коштів. Автори зосереджують увагу на питаннях підвищення ефективності формування доходів місцевих бюджетів України, розподілу бюджетних ресурсів між рівнями влади. Багато статей присвячено проблемам міжбюджетних відносин.

Метою нашої статті є вивчення джерел формування доходів місцевих бюджетів і напрямів використання коштів цих бюджетів з огляду на поняття фінансової децентралізації, податкового потенціалу регіонів та самостійності місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайна складність та широке коло завдань, які повинна вико-

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.